

על פי שיעור מאח הרב משה הרשלד שליט"א בבית המדרש לתורה, שיקגו.

(א) מסכת גיטין דף ח: "קסבר כיבוש יחיד שמיה כיבוש". רש"י מפרש שמדובר בכיבוש יחיד מכיון שלא היו כל ישראל ביחד כדרך שהיו בכבוש יהושע שהיו כולם, הוי כיבוש לצרכו של דוד. בעבודה זרה כ" ע"ב כתוב שלא היה על פי האורים ותומים ואינו נחשב ככיבוש רבים והיינו, שצריך שהכיבוש יהיה על דעת כל ישראל וזהו שישים רבוא, מלך ואורים ותומים. אבל כל שלא נעשה ע"י אלו נחשב ככיבוש יחיד לצרכו. ואף שבכיבוש עזרא לא היו אורים ותומים (שהיו חסרים בבית שני) אין זו קושיא, כי האורים ותומים אינו דין בחלות הקדושה אלא כבדן החלוקה או הוא דין במלך. (ולדעת הרמב"ם דירושה שניה לא צריכים כיבוש אלא חזקה מהדין והטיבך מאבותיך ניחא). ועיין תוספת ע"ז כ"א. ד"ה "כיבוש" דרב יצחק מהרפורט כתב דכל מה שכבש יחיד כמו יאיר בן מנשה אינו א"י, וביאור שיטתו הוא שחולק על רש"י שסובר ששים רבוא ושהיו כל ישראל ביחד אלא העיקר הוא אם הוא כובש לצרכו כמו יאיר בן מנשה או כובש לכל ישראל. ולשניהם, פירוש כיבוש יחיד וכיבוש רבים הוא אם לצורך ישראל או לצרכו, ולדידהו הא דספרי דקרוב לפלטרין שלך שהביאו התוס' ס"ל דזה רק מצד המצוה או אולי מדרך כבוד הארץ, אבל לכ"ע אין בזה שום עיכוב בחלות קדושת הארץ. וגם לא נזכר כלל בגמרא ענין קרוב לפלטרין שיש צורך לכבוש קודם כל א"י. אבל דעת התוס' כאן ובע"ז הוא שהכיבוש לא תלוי בענין יחיד או רוב ישראל אלא שיש איסור לכבוש מקומות אחרים כל זמן שלא כבשו כל א"י. ולמ"ד לא שמה כיבוש היינו שלא חל דין כיבוש על מה שכבשו עד שכבשו את כל הארץ ודוד שכבש את סוריא לפני שהוא כבש את היבוסים אע"פ שכבש ע"פ מלך ובי"ד (עיין פירוש המשניות דמאי רפ"ו) כיון שלא היה לו רשות לכבוש לפני שלא כבש סמוך לפלטרין שלו, לא חל קדושת א"י והוי כיחיד שכבש לעצמו ואפילו עם היו שם ששים רבוא, לא הוי כיבוש. וכן הכי לשונם "כל שאין לו רשות לכבוש נקרא "חול" והיינו שרק ע"י כיבוש חל שם א"י, ואין דין כיבוש על מקומות בחוץ לארץ עד שכבשו את כל א"י. עיין שם שכתבו שאחר שכבשו את כל א"י, אפילו אם יחיד כבש, אין זה כיבוש יחיד.

(ב) דעת הרמב"ם ראש פרק א' הלכות תרומות שא"י האמורה בכל מקום היא בארצות שכובשים מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזה נקרא כיבוש רבים. אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שכבשו לעצמם וכו' אינו נקרא א"י. והוא מוסיף בהלכות מלכים פרק א' הלכה ו' שצריכים דעת בי"ד הגדול. וזה כנראה למד ממה שנחלקו אם כיבוש יחיד הוי כיבוש ומפרש דכל שלא ע"י בי"ד הגדול, מלך ועל דעת רוב ישראל נקרא כיבוש יחיד ולא שמה כיבוש כדאמרינן בניטין מ"ז.

ועוד כתב הרמב"ם בהלכה ג' דין הספרי שאע"פ שדוד כבש את סוריא והיה מלך והיה לו רשות ב"ד בכל זאת אינה כא"י מפני שכבש אותה קודם שכבש את כל א"י. ואם היה כובש כל א"י ואח"כ כובש את כל הארצות האחרות, היתה נחשבת כא"י לכל דבר. וכך כתב בהלכות מלכים שם שכל הארצות שכובשים ישראל במלך על פי ב"ד, הרי זה כיבוש רבים. וכו' והוא שכבשו אחר כיבוש כל א"י האמורה בתורה. ולדעת הרמב"ם יש כאן ב' דינים: חדא דספרי לעיכובא כדעת התוס', ושנית מצריכים שיהא ע"י מלך, ב"ד, ועל דעת כל ישראל פשוט רש"י.

ג) וכבר תמהו בזה דכיון שלדעת הרמב"ם כיבוש דוד בסוריא היה על פי מלך וב"ד והיו לו את כל הדינים של כיבוש רבים אלא שלא חל קדושת הארץ משום שבשעת כיבושו לא כבש סמוך לפלטרין מדין הספרי א"כ למה בכל מקום בנמרא הביאו שקדושת סוריא תלוי אם כיבוש יחיד שמוה כיבוש והא לרמב"ם בסוריא היה כיבוש רבים והיה צריך לנביא שמשום דינא דסמוך לפלטרין וכו' שכבשו לפני שכבשו את כל א"י, לא נתקדשו למ"ד לא שמוה כיבוש. (ועיין רמב"ם בהלכות תרומות שם שכתב שיחיד מישראל או משפחה או שבט שכבשו לעצמם מקום אפילו מן הארץ שנתונה לאברהם אבינו אינו נקרא ע"י כדי שינהגו בו כל המצוות ע"כ. והוא חולק על התוס' בע"ז שכתבו שאחר שכבשו את כל א"י, אפילו יחיד יכול לכבוש משום שתוס' מפרשים שפירוש כיבוש יחיד לא שמוה כיבוש הוא מטעם הספרי שכל שנכבש לפני כיבוש א"י הוי ככיבוש יחיד לעצמו. וזהו הביאור של "כיבוש יחיד". אבל הרמב"ם שסבר ב' הלכות נפרדות, וסוריא נכבשה בכיבוש רבים, א"כ העיקר הוא משום שלא היה סמוך לפלטרין וכו' וא"כ היתה הנמרא צריכה להביא את סברת הספרי, ולמה הביאו משום דסבירא ליה שכיבוש יחיד לא שמה כיבוש?

ד) ולשיטת רש"י שהכל תלוי בכיבוש רבים וצריכים ששים רבוא על דעת כל ישראל קשה, שהרי דששים רבוא לאו דוקא אלא ע"י רוב ישראל בדור. וא"כ, אמאי פשוט בנמרא דלמאן דאמר הוי כיבוש סוריא קדושה מן התורה. דלכאורה יהיה תלוי אם עזרא לא כבש את סוריא (כדעת הראב"ד פרק ד' משיטה ויובל). אם כן, אפילו נאמר שכיבוש יחיד שמה כיבוש, מכל מקום כיון דקדושה ראשונה בטלה תו לא קדשה בשניה. (ועיין חידושי הגר"ח גיטין מ"ז.). ואם עזרא כבש את סוריא, א"כ הוי כיבוש רבים ואפילו למ"ד כיבוש יחיד לאו שמה כיבוש צריך להתקדש בכיבוש עזרא שהיה כיבוש רבים. וכעין זה הקשה הגר"ח על מה דאמרינן בכתובות כ"ה. חזקה לכהונה כו' אכילת חלה בסוריא כו' קסבר חלה בזמן הזה דרבנן ותרומה דאורייתא. ומסקינן מחלה דרבנן לתרומה דאורייתא. וברש"י שם ד"ה "ואכלת חלה" כתוב דקסבר האי תנא כיבוש יחיד שמה כיבוש וחלה מדרבנן משום דבעינן ביאת כולכם. וקשה דלראב"ד (ושם כתב שכך גם סברת הרמב"ם ולא כמו הכסף משנה) שלא כבשו עולי בבל, לא שייך כלל ענין של ביאת כולכם. דא"י קדושה ראשונה בטלה, א"כ אפילו היתה בימי עזרא ביאת כולכם, מ"מ עולי בבל לא כבשו את סוריא ואם קדושה ראשונה לא בטלה א"כ אפילו לא היתה ביאת כולם בימי עזרא הא לא בטלה קדושה ראשונה שהיה בה ביאת כולם.

ה) ונראה, דאין הביאור דלמ"ד כיבוש יחיד שמיה כיבוש הוא דלא בעינן כלל דין כיבוש לקדש בקדושת א"י. והעיקר הוא שהא ברשות ישראל וכל מה שתחת יד ישראל חשוב כא"י. רלכאורה זה קשה מאד, דבוראי גם למ"ד שמיה כיבוש, כל עיקר קדושת א"י הוא ע"י דין כיבוש שלומדים מקרא, "וירשתה וישבת שם". וגם הלשון נראה כן דקאמר שמיה כיבוש, וגם נראה פשוט שיחיד שכבש מקום חוץ לא"י כמו יאיר בן מנשה, אם לא כבש על דעת כל ישראל ולשם כיבוש לקדושת הארץ דלא יועיל זה שנמצא תחת ידו שיהא בה דין קדושת א"י להתחייב במצות הארץ. (ועיין מאירי גיטין כאן שכתב דאפילו למ"ד שמיה כיבוש עם כבש לעצמו ולא חלקה לכל ישראל כמו יהושע, ולא כבשה ע"פ בי"ד, לא היה חל שם א"י עליה. וכוונתו הוא שכבש לשם קדושת א"י ולא לחלק אותה לעבדי המלך או לאנשי שבטו דוקא צריכים בי"ד לקדושת הארץ. והנה נראה פשוט שזה שנתחדש מ"כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם" שכל מה שמלך ישראל יכבוש מחוץ לא"י, יתחייב המקום במצוות התלויות בקדושת הארץ. והביאור הוא שכיון שחל על המקום שם א"י מתחייב במצוות הארץ וכלשון הרמב"ם שכתב "הרי זה כיבוש רבים וה"ה כא"י שכבש יהושע לכל דבר". ובפרק ב' הלכה א' מהלכות תרומות, ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכובשים מלך ישראל וזהו הנקרא כיבוש רבים אבל יחיד וכו' אינו נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצוות. וכן בפרק ו' הלכה טז' מהלכות בית הבחירה כתב שמכיון שנלקחה הארץ מידיהם, בטל הכיבוש והארץ נפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי לא נחשב כא"י. וכן פשוט המקרא "ארצכם" כי תבואו שמה ועוד.

ו) והנה, חוץ מדין קדושת הארץ מכח כיבוש, או ביאה וחזקה, יש דין קדושת הארץ מצד ירושת אבותינו. עיין חלה רפ"ב וירושלמי שם דר"ע ס"ל שפירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה והוכיח מקמחין שמצאו אבותינו. כשנכנסו לארץ שנתחייבו בחלה. ומקשים דהא א"י מוחזקת מאבותינו – היינו קדושת אברהם. ואפילו ר"ע דס"ל דנתנה הארץ לבאי הארץ נמי ס"ל דיש קדושה מיוחדת מלבד דין כיבוש של וירשתה והוא מדין קנין א"י. עיין כתובות כ"ה, דרבנן כבי רב ס"ל אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דרבנן, חלה מדאורייתא שהרי ז' שכיבשו וז' שחילקו את הארץ נתחייבו בחלה ולא נתחייבו בתרומה. והיינו דחייב תרומה תלוי בכיבוש וזה בטל בגלות, אבל חיוב חלה הוא מצד קדושת א"י שניתנה לאבותינו וזה לא תלוי בכיבוש. ומשום הכי, גם לאחר הגלות אל נתבטל דין חלה. ונראה דאפילו רב הונא בריה דרב יהושע שחולק ארבנן דבי רב שחייב חלה תלוי בקדושת הארץ שניתנה לאבותינו אלא ס"ל שבחלה יש דין מיוחד של ביאת כולם והוא תנאי בחיוב תרומות ולא בקדושת הארץ. וזה מוכרח גם מלשון הרמב"ם סוף פרק יב' משמיטה ויובל שכתב דבימי עזרא נתחייבו בתרומה מן התורה, ובפרק א' מהלכות תרומות כתב שמעשרות היו מדרבנן ביאת כולם. וע"ד, מה שכתב בהלכות שמיטה ויובל שחיוב מעשרות בכיבוש עזרא הוא מצד קדושת הארץ, אלא יש תנאי אחר שהוא לא מקדושת הארץ אלא בדין חיובי החפצא תנאי הוא בחיוב שרק כשיש ביאת כולם, (וחידושי הגר"ח הלכות שמיטה ויובל שם כתב דביאת כולם הוא דין בקדושת הארץ וזה צ"ע, ועיין אבן האזל בית הבחירה ספ"ו).

ולכאורה לפי זה צריכים לומר שבענין חיוב תרומה, יש ב' חיובים כדי שיהא חלות חיוב. אחד, שצריכים שיהא בה קדושת א"י מאת אבותינו שלא נתבטלה, וכן למ"ד דנותנה לבאי הארץ היינו קדושה שבאה מדין מתנה וזה לא בטל מעולם. ושנית, צריכים כיבוש לחייב מדין כיבוש ונחלה, ולפי זה יש לעיין במלך שכבש ארצות דהוי א"י וצריך הסבר דאמנם יש דין כיבוש על מעשיו מצד דין של ס"ל מקום "אשר תדרוך" שיכול לחול דין כיבוש או קנין. אבל איך יחול קדושת הארץ מצד שנותנה לאבותינו? וקצת דחוק לפרש שבחידוש התורה של "כל מקום" נכלל גם דין המתנה לאבותינו.

(ז) ולכן נראה בביאור הדברים שזה ודאי, דבלי דין כיבוש לא חל שם א"י אפילו על מקומות הנכבשים, וקשה לחדש דלמ"ד שמיא כיבוש א"צ כיבוש, אלא רק שיהא בחזקת ישראל אלא העיקר דכיון דחזינן שיש ב' הלכות בענין הקדושה, אחד שאפשר לעשות חלות דין א"י במקומות שנכבשים ע"י מלך ישראל מקרא של "כל מקום", ושנית דין הספרי דא"א שיחול קדושת א"י על מקומות הנכבשים לפני שנכבשה על א"י, סבירא ליה למ"ד לאו שמוה כיבוש שנתחדשה הלכה דע"י כיבוש ממש אפשר שיחול דין א"י למצוות וזה עיקר החידוש שמכיון שהיה כיבוש כדין במלך, בי"ד וכל ישראל, חל על מקומות הנכבשים שם א"י מצד דין כיבוש ומצד הפסוק של "כל מקום". יש על זה דין כיבוש ממש לחול שם א"י כדי להתחייב בדינים ובתרומה. מיהוי, כיון שאין קדושת א"י מצד מתנת אבותינו משום הכי החיוב הוא רק לגבי חיוב המצוות וכדאמרינן בספרי שם רש"י שכבשו חו"ל מנין שמצוות נוהגות שם הרי אותו דין נאמר כאן יהיה ונאמר להלן יהיה מה כאן מצוות נוהגות שם וכו'. והיינו שלומדים מקרא ד"כל מקום" יהיה שמה שכובש בחו"ל יש לו דין א"י לענין חיובי המצוות. מיהו עדיין אין מעלתם כמעלת א"י שהיתה מובטחת לאבותינו. ומשום הכי סבירא ליה להאי מ"ד, שאם כבשה יחיד שלא בדינו כיבוש, לא חל על זה שם כיבוש ואין חלות קדושה כלל. והדין של הספרי הוא דין מיוחד ואפשר שהוא משום כבוד א"י רחובה, וכבשה לפני שכבש וקידש חו"ל.

אבל מ"ד דשמיא כיבוש סבירא ליה שאין סברא שיהא שם כיבוש מדין "וירשתה" על כיבוש חו"ל שכן אפשר לעשות דין כיבוש אבל לא דין של מתנה ומוחזק מאבותינו. וכן ממה שחידש הספרי שא"א לעשות דין א"י על חו"ל לפני שכבשו כל א"י סבירא ליה להאי מ"ד שכדי לחייב בדיני המצוות צריכים כיבוש ממש אל שבבירא ליה שהחידוש דין שכובשים מחו"ל אינו שחל על זה דין כיבוש אלא שס"ל שחידוש התורה שאפשר לחבר מקומות הנכבשים לקדושת א"י כדי להתפשט עליה חלות הקדושה של א"י שבאה מצד דין מתנת ומוחזקת לאבותינו ודין הכיבוש. וזה שכובשים לצורך א"י ע"י בי"ד ומלך, מחברת אותה לא"י וחל עליהם דין א"י מצד חיבור. וכן הכי ברש"י כתובות כה"י ד"ה "ואכילת וכו'" שכבשה דוד וחיברה לא"י וקסבר האי תנא כיבוש יחיד שמיא כיבוש. וברש"י ע"ז כ': כתוב ספוריא סמוכה לא"י וכיבשה דוד וחיברה לקדושת א"י. ולפי זה לא צריכים כיבוש ממש אלא רק שיהא בחזקת ישראל כדי לחברה לקדושת א"י. וכל מה שיש בקדושת הארץ חל על מקום שנכבש. ומשום הכי ס"ל שאפילו כיבוש יחיד הוי על ידו חלות דין קדושה כמו בכיבוש ממש כיון שעיקר הקדושה חלה על פי

מה שהיה כיבוש בא"י. ומשום הכי מבואר החידוש בספרי שרק אחרי שחל קדושת הארץ בשלימותה על כל א"י אפשר לחבר אליה מקומות הנכבשים כדי שיתפשט עליהם קדושת הארץ.

ח) ובוזה יתבארו כל הקושיות. הרמב"ם, שלא היו צריכים להביא בגמרא שסוריא לא קדשה משום דין הספרי כי גם למ"ד שמיה כיבוש יש לה דין הספרי שכל זמן שלא נכבשה כל א"י א"א שתפשט קדושת א"י על מקומות הנכבשים. מיהו אחרי שכבש דוד את היבוסי יהיה תלוי דלמ"ד שמיה כיבוש כיון שמ"מ סוריא מחוברת לא"י היא מתקדשת עכשיו בחיבורה לארץ. אבל למ"ד לאו שמיה כיבוש שצריכים כיבוש ממש; כיון שבשעת הכיבוש עדיין לא נכבשה כל א"י, לא חל שם כיבוש עליה וגם חסר דין כיבוש של ו"ירשתה" לעשות על חו"ל דין א"י, ומשום הכי שפיר תלינן בגמרא אי סוריא קדושה במחלוקת כיבוש יחיד. וכן מתורצות קושיות הגר"ח דעזרא לא כבש סוריא ואפילו למ"ד שמיה כיבוש, נתבטלה קדושה ראשונה. ולפי מה שכתב שנתפשטה קדושת א"י על מקומות הכבושים, וכיון שא"י נתקדשה בקדושה שניה, קדושה זו מתפשטת על סוריא. ובוזה גם כן מתורץ מה שקשה מגיטין ז'. ובדרכו של הרמב"ם שכתב שכיון שלא היה כיבוש רבים לא נתקדשה ואין קנין לא"י.